

Čikagos oro uostų puošmena - 80 metų gyvuojanti lietuviškų eglučių tradicija

Čikaga - miestas, kuriame lietuviybės šaknys įleistos giliai ir tvirtai. Tačiau artėjant didžiosioms metų šventėms šis ryšys tampa matomas ne tik lietuvių bendruomenės centruose, bet ir vietose, pro kurias kasdien praeina tūkstančiai keliautojų iš viso pasaulio. Jau daugelį dešimtmečių įvairiose Čikagos viešosiose erdvėse bei oro uostuose - „O'Hare“ ir „Midway“ - sužiba eglutės, kurios skiriasi nuo visų kitų. Jos neblizga spalvotais plastikiniais rutuliais ar pramoninėmis girliandomis. Jos pasipuošusios trapiais, geometriškai tobulais baltais ornamentais, primenančiais tradicinius lietuviškus sodus. Apie šią unikalią tradiciją, jos istorines ištakas, siekiančias pokario metus, simbolinę tylą okupacijos metais ir kruopštų rankų darbą, kurio reikalauja trapūs papuošimai, pasakoja ilgametė šios tradicijos puoselėtoja, Čikagoje veikiančio Balzeko lietuvių kultūros muziejaus direktorių tarybos ir Moterų gildijos narė Rita Janz.

Ana Vengrovskaja | Pasauliolietuvis.lt

Tautinės eglutės paieškos

Istorija mus nukelia į praėjusio amžiaus penktojo dešimtmečio pradžią. Čikagos Mokslo ir pramonės muziejus (angl. *Science and Industry Museum*) kreipėsi į tuometinio Lietuvos garbės konsulo žmoną, teisininkę Juzefą Daužvardienę (Josephine Dauzvardis (1904-1990) su prašymu papuošti eglutę. Tačiau buvo iškelta viena sąlyga - puošyba turėjo atspindėti lietuvių tautos kultūrą.

Balzeko lietuvių kultūros muziejaus vadovė Rita Janz pasakoja apie šią istorinę pradžią.

„Čikagos mieste veikia didžiulis Mokslo ir pramonės muziejus, jo atstovai kreipėsi į Juzefą Daužvardienę ir paprašė, kad būtų papuošta eglutė. Bet papuošimai turi būti ne tipiškai amerikietiški, o tokie, kad atspindėtų lietuvių tautos kultūrą, identitetą. Savo prisiminimuose Daužvardienė mini, kad tokie pat prašymai buvo nusiųsti ir dvidešimčiai kitų tautybių atstovų, Čikagoje gyvenančių“, – sako muziejaus tarybos narė.

Rita Janz lietuviškais ornamentais eglutes Čikagoje puošia jau daugiau nei du dešimtmečius. Šiemet jai padėjo sūnus Kristupas. Nuotraukoje – eglutė istoriniame Rotondos pastate O'Hare oro uoste | R. Janz Asmeninio archyvo nuotr.

Tačiau čia iškilo problema. J. Daužvardienė, nors ir aktyvi lietuvių puoselėtoja, buvo gimusi Amerikoje, Masačusetso valstijoje. Ji pradėjo klausinėti neseniai iš Lietuvos atvykusių emigrantų, kaip gi atrodo tikra lietuviška eglutė. Deja, dažno atsakymas buvo netikėtas ir, ko gero, nuviliantis, nes visi prisiminė puošę eglutę panašiai, kaip ir JAV – tuo metu pasaulyje populiariais vokiškais stikliniais papuošimais.

„Ji klausinėjo iš Lietuvos atvykusių lietuvių Čikagoj, kokiais ornamentais gimtojoje šalyje puošiamos eglutės. Ir visų atsakymas buvo maždaug toks: „Nu tokie pat kaip ir čia“. Visur yra va vokiški tie stikliniai žaisliukai ir visi mes taip ir puošiam eglutes“, – pasakoja Amerikos lietuvė.

Vilniaus krašto lietuviai 1937 m. prie Kalėdų eglutės.

Įdomus faktas: Vokiečių kultūros kraštuose nedidelės Kalėdų eglutės buvo puošiamos skanėstais jau nuo XVI a., o stikliniai blizgūs papuošalai Vokietijoje masiškai imti gaminti XIX a. viduryje. Daugiau apie Kalėdų eglučių tradiciją skaitykite [čia](#).

Šaltinis: Etnologas Libertas Klimka, LRT.LT.

Kaip kokteilių šiaudeliai tapo tautiniu paveldu

Supratusi, kad „vokiški stikliniai žaisliukai“ neatitiks muziejaus reikalavimo parodyti unikalų tautinį veidą, J. Daužvardienė nenuleido rankų. Sprendimą pasufleravo viena jos bičiulė, prisiminusi vaikystės eksperimentus Lietuvoje.

„Po ilgų tų paieškų viena jos sena draugė – ponja Maziliauskas – sakė: „O, aš prisimenu prieš 50 metų, kai buvau dar maža, Lietuvoj savo eglutę papuošiau pasidariusi papuošimus iš šiaudelių, kiti buvo iš kiaušinių lukštų, o dar kiti iš popieriaus.“ Ir Daužvardienė tada atsiminė lietuviškus šiaudinius sodus, šiaudinukus“, – sako R. Janz.

Įdomus faktas: Eglutės puošimo Kalėdoms paprotys Lietuvoje atsirado tik XIX a. viduryje. Pirmieji eglutę ėmė puošti vokiečiai XVI a. viduryje, vėliau šis paprotys išplito kitose Europos šalyse, o Rusiją pasiekė XIX a. pirmojoje pusėje. Kalėdų eglutę Lietuvoje pirmasis paminėjo Antanas Baranauskas, 1853 m. matęs ją Vainute (Šilutės r.). Kalėdų eglutės puošimo paprotys į Didžiąją Lietuvą greičiausiai atėjo iš Rusijos, išplisdamas per dvarus, bažnyčias ir rusiškas mokyklas, o Mažajai Lietuvai gana ilgai toks paprotys liko svetimas. Tarpukariu Kalėdų eglutės puošimas paplito visoje Lietuvoje: iš mokyklų šis paprotys atkeliavo į miestiečių namus, o vėliau prigijo ir kaime. Eglutės visų pirma imta puošti šiaudiniais dirbiniais (šiaudinukais), karpytais spalvotais popierėliais, obuoliukais, saldainiais, figūriniais sausainiais (būdingos figūros – paukščiukai, arkliukai, lėlės, voveraitės, avinukai, ožiukai, mėnuliai, žvaigždės, gėlytės), vatos gniužulėliais ir galiausiai pirktiniais eglučių papuošalais.

Šaltinis: Etninės kultūros globos taryba. Daugiau skaitykite [čia](#).

Tačiau ir čia idėja atsimušė į realybės sieną. Paaiškėjo, kad Amerikoje rasti tinkamų rugių šiaudų, kokių pilna Lietuvoje, yra neįmanoma. Amerikietiškas ūkininkavimas ir javų apdorojimo technika tiesiog sunaikindavo tinkamus šiaudus.

„Ji bandė ieškoti tikrų šiaudų, bet tokių, kokių reikia, nebuvo. Čia javai yra kitaip nupjaunami, mašinos naudojamos, tad tų šiaudų, kuriuos galėtum naudoti ornamentams, nebelieka“, – sudėtingą situaciją apibūdina R. Janz.

Būtent ši problema ir originalus jos sprendimas padėjo suformuoti unikalią

Amerikos lietuvių eglių estetiką. Buvo nutarta naudoti tai, kas labiausiai priminė šiaudus – popierinius gėrimų šiaudelius.

„Tada jos nusprendė pabandyti naudoti baltus popierinius šiaudukus, kurie tuo laiku buvo naudojami gėrimams. Ir tas pasiteisino, jie buvo žymiai tvirtesni ir su jais buvo galima visai neblogai padaryti tuos ornamentus. Į talką tada atėjo daktaras Aleksandras Mykolas Račkus, buvęs Kauno M. K. Čiurlionio muziejaus kuratorius, kolekcininkas, labai išmanęs lietuvišką meną, folklorą. Jis moterims patarė, kaip reikia tuos ornamentus daryti, kad jie turėtų tautinių elementų. Kad nebūtų šiaip bet kokios geometrinės figūros, bet kad būtų susiję su lietuvišku folkloru“, – paaiškina R. Janz.

Balzeko lietuvių kultūros atstovai nuo pat muziejaus įsikūrimo 1966 metais rengė šiaudinukų gaminimo pamokėles, dalyvavo įvairiuose šiaudinukų konkursuose ir parodose | Muziejaus archyvo nuotr.

Stulbinanti sėkmė

Kai atėjo diena pristatyti eglutę muziejuje, rezultatas pranoko visus lūkesčius. Tai nebuvo tiesiog papuoštas medis – tai buvo meno kūrinys, pareikalavęs milžiniškų pastangų.

„Daužvardienė rašo savo atsiminimuose, kad kai jau atėjo laikas dekoruoti tą medį, jie muziejuje užtruko 12 valandų, eglutės buvo didžiulės. Užtat reakcija į tą eglutę buvo be galo stebinanti – atėjo daugybė žurnalistų, fotografų... Visi svarbiausi asmenys, kurie dalyvavo, visiėjo būtent prie šito medžio. Prie mūsų lietuviškos eglutės“, – džiaugiasi R. Janz.

Žurnalo „Lietuvių dienos“ viršelis 1972 m.

Anot pašnekovės, eglutės sėkmė buvo tokia didelė, kad lietuvių pavyzdžiu pasekė ir kitos tautinės bendruomenės – jos pradėjo ieškoti savo unikalių folkloro

elementų Kalėdų eglučių puošybai.

Tyla tamsoje: eglutė kaip politinis protestas

Netradiciškai padabinta eglutė turėjo ir politinę reikšmę – Šaltojo karo metais taip buvo siunčiama svarbi žinia laisvajam pasauliui. Tai buvo nebylaus protesto ir gedulo forma. R. Janz dalijasi Marijos Kriauciūnienės (Mary Krauchunas (1921-2017), ilgametės tradicijos tęsėjos, prisiminimais:

„Marija Kriauciūnienė pasakojo, kad po Antrojo pasaulinio karo, kai papuošdavo lietuvišką eglutę, neleisdavo darbuotojams uždegti lempučių. Tai buvo gedulo ženklas, žinutė, kad Lietuva nėra laisva, kad yra okupuota. Eglutės buvo kaip priminimas apie Lietuvą, nes šalies politiniame žemėlapyje nebebuvo. Tokiu būdu, to liaudies meno eglučių pagrindu, buvo primenama visiems apie Lietuvos okupaciją“, – pabrėžia Amerikos lietuvė.

Marija Kriaučiūnienė (sėdi) lietuviškų eglučių puošyba rūpinosi daugelį dešimtmečių | M. Kriaučiūnienės asmeninio archyvo nuotr.

Tradicijos estafetė: nuo vienuolių iki šių dienų

JAV lietuvių bendruomenės Kalėdų eglė šv. Kryžiaus ligoninėje Čikagoje, 1972 m.

Daužvardžių pradėtą darbą vėliau perėmė Šv. Kazimiero seserų vienuolynas, vienuolės kazimierietės. Jos, turėdamos elitinę „Maria High School“ mokyklą, meno būreliuose mokė mergaites kurti šiuos ornamentus. Taip tradicija pasklido plačiau – eglutės su šiaudinius sodus primenančiais ornamentais ėmė puošti ne tik muziejus, bet ir bankus, verslo įstaigas, lituanistines mokyklas, lietuvių kultūros centrus, Čikagos festivalių rūmus „Navy Pier“, kitas viešąsias erdves.

Vėliau puošimo estafetę perėmė visuomenininkė, Balzeko lietuvių kultūros muziejaus direktorės pareigas ėjusi Marija Kriaučiūnienė, dabinusi jas daugiau nei pusę amžiaus, o pastaruosius dvidešimt metų tai daro Pasauliolietuvis.lt pašnekovė R. Janz.

„Marija Kriaučiūnienė buvo visuomenininkė, teisininkė, į Ameriką atvyko po Antrojo pasaulinio karo. <...> Aš jai padėjau puošti nuo to laiko, kai atvykau į Ameriką, pradėjau dirbti Balzeko lietuvių kultūros muziejuje 2003 metais. Ir tą daugybę metų visą laiką su ja kartu. Keletą metų prieš jos mirtį buvau nuvažiavęs

pas ją į namus. Paprašiau, kad ji parodytų, kaip kuria ornamentus. Norėjau sužinoti, kaip tuos žaisliukus bus galima kurti ir prireikus taisyti, ir Marija man parodė“, – sako R. Janz.

Ilgametė tradicijos puoselėtoja Marija Kriaučiūnas bėgant metams | Asmeninio M. Kriaučiūnienės archyvo ir Balzeko lietuvių kultūros muziejaus nuotraukos

Eglutė O'Hara oro uoste. 2015. Ritos Janz nuotrauka

Galerija: Ilgametė tradicijos puoselėtoja Marija Kriaučiūnienė ir jos puošiamos eglutės bėgant metams | Asmeninio M. Kriaučiūnienės archyvo ir Balzeko lietuvių kultūros muziejaus nuotraukos

Pasitarnavo Darius ir Girėnas

Steponas Darius ir Stasys Girėnas
„Midway“ oro uoste 1933 m.

Daugelį dešimtmečių lietuviškos eglutės puošia ne tik žymųjį Mokslo ir pramonės muziejų, bet ir du pagrindinius Čikagos oro uostus, tačiau šių eglučių atsiradimo istorijos ir statusas skiriasi. Milžiniškame „O’Hare“ oro uoste lietuviai kartu su daugybe kitų organizacijų dalyvauja bendroje programoje „Holidays Around the World“, o miesto centre esančiame „Midway“ oro uoste lietuviai turi išskirtines teises.

„Midway“ oro uostą puošia daug įprastų eglučių, kaip visose įstaigose, ir tik viena išskirtinė – lietuviška. Puošti eglutę nėra kviečiama nė viena kita etninė grupė ar kultūrinė organizacija. Lietuviai yra kviečiami vieninteliai dėl to, kad lakūnai Darius ir Girėnas pradėjo savo skrydį būtent iš „Midway“ oro uosto. Iš „Midway“ jie skrido į Niujorką ir toliau“, – istorinį kontekstą primena R. Janz. Eglutė išsiskiria ir savo dydžiu – ji siekia beveik 4 metrus.

Šis ryšys su aviacijos istorija sukuria ypatingą atmosferą. Rita prisimena kuriozinę situaciją, kai vienais metais dėl nesusikalbėjimo eglutė liko nepapuošta.

„Pamenu, kad prieš kokių 10 metų eglutės papuošimas nebuvo suderintas, gal oro uosto darbuotojai neatsiliepė... Kažkas nutiko ir eglutė liko nepapuošta. Ir po metų mes su amžinatilsį Marija Kriaučiūniene atvažiavom puošti, tai ir lakūnai, ir stiuardės visi praeidami sakė: „Oi, kaip gerai, kad jūs grįžot! Kaip gerai, kad jūs vėl puošiate tą eglutę! Pernai buvo taip liūdna, jina buvo nepapuošta“, – šypsoi R. Janz.

Pasak jos, kiekvieną iš oro uostų eglučių papuošti užtrunka visą dieną ir besidarbuodami puošėjai nuolat sulaukia komplimentų dėl eglutės ornamentų grožio ir išskirtinumo. R. Janz lietuviškais ornamentais taip pat puošia Čikagos Kuko apygardos išdininko biure esančią eglutę.

Lietuviška aeglutė Kuko apygardos išdininko biure | R. Janz archyvo nuotr.

Trapus grožis ir duoklė Lietuvai

Pašnekovė pripažįsta, kad nors jos papuoštos eglutės atrodo lengvos ir grakščios, už jų slypi sunkus darbas, kuris prasideda gerokai anksčiau už atvykimą į oro uostą. Ornamentai, pagaminti iš popierinių šiaudelių, yra itin trapūs. Kiekvienais metais tenka ne tik taisyti senus, bet ir pagaminti naujų.

„Šiomet tiek vienai, tiek kitai oro uostų eglutei padariau po 10 naujų ornamentų, nes jie yra labai trapūs, jie tiesiog sutrupa. Kiek laiko užima, labai priklauso, nes

yra tie tokie labai paprasti, suveriami – tai nuo valandos iki dviejų. Bet tie, kurie yra klijuotini, tai vieną dieną pradedi ir baigi tikrai kitą dieną, nes reikia sulaukti, kol atskiros detalės išdžius. Tad kiekvienas ornamentas užima mažiausiai nuo valandos iki kelių“, – detales atskleidžia JAV lietuvė.

Kiekvieną iš oro uostuose stovinčių eglučių puošia apie 100–120 ornamentų.

Jau daugiau nei du dešimtmečius eglutes Čikagos oro uostams puošianti R. Janz darbo krūviu nesiskundžia ir sako, kad šis užsiėmimas yra labai smagus, sukuriantis šventinę nuotaiką. Taip pat tai – duoklė tiems, kurie šią tradiciją pradėjo, ir būdas išlaikyti ryšį su savo šaknimis.

„Pirmiausiai tą darau Marijos Kriaučiūnienės atminimui. Ją pažinojau, kaip labai šviesią, inteligentišką moterį, labai protingą. Ji visada eglute rūpinosi dėl to, kad ji buvo lietuvė, patriotė ir niekada nelaukė jokio atlyginimo už savo tą darbą. Man ji tiesiog geriausias pavyzdys. Tai yra tas dalykas, kurį aš galiu padaryti dėl Lietuvos ir lietuvių, gyvendama čia, Amerikoje“, – atvirauja pašnekovė.

Eglutės Čikagos oro uostuose yra įspūdingo dydžio. Nuotraukoje – R. Janz 2016 m.

„Midway“ oro uoste | Asmeninio archyvo nuotr.

Šiomet puošti eglutes padėjo ir Ritos šešiolikmetis sūnus Kristupas.

„Kai buvo mažiukas – prieš šešerius ar septynerius metus, vieną kartą buvo padėjęs puošti eglutę „Midway“ oro uoste ir jam liko labai geri atsiminimai. Dabar jau yra paauglys ir jam labai didelį išpūdį padarė, kaip žmonės reaguoja į eglutę, rodo dėmesį. Tikriausiai ateina tas supratimas, kad yra svarbu būti lietuviu ir parodyti, kad tu tuo didžiuojiesi, kad nesi tik amerikietis“, – pabrėžia pašnekovė.

Taigi, jei šventiniu laikotarpiu jūsų keliai ves per Čikagą, stabtelėkite „O’Hare“ rotundoje arba „Midway“ oro uoste. Ten, tarp modernių technologijų ir skubančio pasaulio, pamatysite baltai padabintą, trapų stebuklą – lietuvišką eglutę, kurios šakose supasi ne tik popieriniai šiaudinukai, bet ir dešimtmečius puoselėjama meilė Lietuvai.

Projektas „Pasaulio Lietuva.“

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.